

H. TÓTH ISTVÁN

**ÖSSZEHAJLÁS. A 14. ÉLŐ MAGYARÓRA TÁBOR
ÉS A NYELVI MIÉRTEK ÉS HOGYANOK KÖZÖTT**

Élő magyaróra tábor

Miért fontos erről az összehajlásról, vagyis a Sátoraljaújhelyben 14 éve indított, anyanyelvi, nyelvész- és magyaróra néven is említhető Élő magyaróra tábor 2024. évi programjáról, eseményeiről és a *Nyelvi miértek és hogyanok* könyvről együtt szólnom-írnom? Akik ott jártunk a sátoraljaújhelyi Rákóczi-táborban 2024 júliusának derekán, elmondhatjuk, hogy nemcsak ismeretekben, szakmai és szakmai-pedagógiai, hanem emberi-baráti kapcsolatokban is meggazdagított minket, és ennek a tábori együttlétnek lett pecsétjévé Balázs Géza eme könyve. Ezek fényében bátrabban rögzíthetjük: nemcsak csábító szakmai programok, izgalmas szellemi kalandozások, hanem újabb olvasmány is fémjelzője a 14. Élő magyaróra tábornak.

Nem tudom, adódik-e, adódott-e ebből a fenti bekezdésekből tanulság – azonkívül, hogy valóban érdemes együtt lennünk, közösen tanulnunk nyáridőn a mindig lelkes élő magyarórásokkal tábori körülmények között –, de útravalót az itt következőkhöz mindenképp szándékoztam adni. Amiként Arany Jánostól tudjuk, ha: „Ég a napmelegtől a kopár szik sarja...”, akkor bizony nagy meleg vagy. Még Sátoraljaújhelyen, ama híres-nevezetes Rákóczi-táborban (a Rákóczi Szövetség táborában) is az árnyas fák és a hegyoldal ellenére igazi, hamisítatlan tarhonyaszárító meleg volt, és mi mégis részesei akartunk lenni az ottani számos nyelvészeti diskurzusnak. Ott volt mindjárt a kezdeteknél Kövecses Zoltán professzor úrnak a szeretet fogalmáról, a szeretet metaforáról szóló kognitív nyelvészeti megközelítése, a problémakör különösen érzékeny fejtegetése. Széplaki Erzsébet érdemes tankönyvszerző az alfa generációt megszólító nyelvtanítási módszereinek a világába, ezúttal a szövegek, a szövegezés nem könnyű megközelítése felől igazgatott minket, akik közös, csoportos nyelvi játékok mentén találkoztunk régi-új, de hasznos, illetőleg újrahasznosítható színes ötletekkel. A tábori körülmények között megszervezett magyartanárforum központi témája az új, pontosabban a 2024. évi érettségi friss tapasztalatainak a számbavétele volt. Terdikné Takács Szilvia, ennek a kerekasztal-beszélgetésnek a vezetője úgy irányította a problémák nevesítését, egymásra halmozását, hogy egy pillanatra se feledkezzünk meg a lényegről: az érettségizők árnyalt, időben történő sikeres felkészítéséről. A Kazinczy Műhely országjáró, nagy sikerű Anyanyelvi piknik rendezvénysorozatát Terdikné Takács Szilvia és Pölcz Ádám mutatta be, ezen közben fel is kínálva a lehetőséget újabb és újabb meghívások megtervezésére, megszervezésére. A Ki beszél helyesen? kérdésre a válaszokat Minya Károly kereste a táborlakó hallgatóság nagy tetszését kiváltó furfangosabbnál furfangosabb nyelvi példák tálalásával.

Amikor a magyar nyelvben és a magyar nyelvű kultúrában meglévő összetartó erőről beszélt Balázs Géza, akkor meggyőző okfejtéssel és példákkal azt hangsúlyozta, hogy a nyelvünkről és a nyelvi kultúránkról való és valló nézetek erősen

közel állnak a kognitív nyelvészeti felfogásokhoz. Igen tanulságos volt a Vass Évával, az M2 gyerekcsatorna csatornaigazgatójával való tábori szeminárium. Amint megtudhattuk, az alfák, az úgynevezett első teljesen digitális generáció tanárai a mai egybeírt és nem egybeírt magyartanárok, nekik is készítik a műsoraikat. Szentendrei Adrienn, a csatorna munkatársa az Anyám tyúkjá, a János vitéz, az Arany Lacinak, a Nemzeti dal című Petőfi-műveket az alfáknak szóló versfilmek adaptációjaként mutatta be. Keller Péter mérnök, Gárdonyi Géza dédunokája küldetésének érzi Gárdonyi emlékének az ébresztését, annak folyamatos ébren tartását. Ezt bizonyítja legújabb gyűjteményes kötete, A velünk élő Gárdonyi című vallomásfüzére, amelyet olvasók, kutatók, pedagógusok tanulmányaiból állított össze. Terdikné Takács Szilvia a nyelvi játékok személyiséget kibontó játszására buzdított példák sokaságával, tiszteletre méltó, hitelesen lelkesítő tanári attitűddel, majd a népes hallgatóságot buzdította az irodalomra.hu világhálós elérhetőség és gazdag forrás felfedezésére. Pregitzer Fruzsina Jászai Mari-díjas, érdemes művész, az egyik legszebben beszélő magyar színész az Uram, nem látta Magyarországot? című előadástjét hozta el a sátoraljaújhelyi táborba. A művésznő színpadi és színházszervezői hazai és határon túli elismertsége olyan vonzó volt, hogy a Rákóczi-táborbéli alkalmi színházunk az érdeklődő és értő közönséggel zsúfolásig megtelt.

Fittyet hányva a kánikulát rettentő közelgő éghőborúra, az Ausztráliától Kolorádón, Kanadától Ukrajnán át és a máshonnan is érkezett magyar tanárokkal megmagyartanárokkal kéz a kézben kapaszkodtunk fel a Sátoraljaújhely határában magasodó várba, hogy közben megtekinthessük Zemplén fővárosának új büszkeségét, a nemzeti összetartozás hídját. No, ezt valóban csak megtekinteni nyílt alkalmunk, mert az időjárás zordabbá válásának lehetősége miatt le volt zárva ez a Szár-hegy és a Vár-hegy között húzódó gyalogskötélhíd.

És bizony-bizony elérkezett a 14. Élő magyaróra tábor ráadásnapja, amikor Széphalomban, a Magyar Nyelv Múzeumában Meghökkenítő nyelvi stílusok címmel esszékonferenciát tartottunk. Itt Nyiri Péter igazgató köszöntőjét követően elképesztő, szenzációs, ámulatba ejtő, észvesztő, másképpen, ahogy a program címében is olvasható: meghökkenítő stílusokról, szövegváltozatokról szólt: Balázs Géza, H. Tóth István, Minya Károly, Varkucs Róbert, Lócsi Tamás, Pölcz Ádám. Hadd hívjam fel a figyelmet a <https://e-nyelv.hu/2024-07-18/a-14-elo-magyarora-tabor-kronikaja/> elérhetőségre, mert ennek a krónikának köszönhetően még árnyaltabb beszámolókat olvashatunk az idei Élő magyaróra táborról, amely Balázs Géza finom eleganciával, már-már költészeti stílusformákkal körülvett zárszavával ért véget.

Nyelvi miértek és hogyanok

Számos könyv vett körül mindannyiunkat, akik a Rákóczi-tábor lakói lehettünk az idei esztendő júliusában. A gazdag könyvkiínálattól nekünk, magyartanároknak elsősorban Balázs Géza (2024) a *Nyelvi miértek és hogyanok* könyve vált elgondolkodtató, sőt további gondolatokra invitáló olvasmánygyűjteménnyé. Azért tűnik helyénvalónak a kötettel összefüggésben ez a körülírás, mert szerzőnk az Édes

Anyanyelvünk lapban közölte a Miért érdekes rovatban elsőként a most és itt sajátos szerkezetbe rendezett dolgozatait. Való igaz, hogy a *Nyelvi miértek és hogyanok* elolvasása, a benne foglalt tények, adatok, összefüggés megismerésével, elfogadásával, illetőleg továbbgondolásával érzékenyebbé válhatunk álláspontjaink körvonalázásakor, nézőpontjaink alakításakor. Kiindulópontom ez: filozófiája és hitvallása van Balázs Géza nyelvészeti, antropológiai, szemiotikai és művészetelméleti megközelítésű könyvének. Ezt a szerkezetét illetően lényegre törő, az egyetemes gondolatok irányából a konkrét magyar nyelvi jelenségek felé haladó, világos okfejtésű könyvet a kiskaté műfaji megnevezéssel illetem, mivelhogy alapvető ismereteket, bizonyos értelemben tételeket röviden összefoglaló könyvről van szó. Olyan nyelvészeti szakművet kaptunk Balázs Gézától, amely rövid, a nyelvünkkel összefüggésben visszavisszatérő problémákat összegzőn, ugyanakkor vitára is inspirálón egyszerű formában, de a tudományos közlemények vonatkozásában elvart, elfogadott stílusban ismerteti tényeket, adatokat és összefüggéseket a viselkedéssel, a nyelvhasználattal, a nyelv életével, a folyton változó szókinccsel kapcsolatban. Nem véletlenül állapítja majd meg a figyelmes olvasó, hogy ez a 180 oldalas, barátságos méretű könyv a sajátos nyelvi világképével új, illetőleg újszerű nyelvi tudást is sugároz.

A 14. Élő magyaróra tábor résztvevői a sátoraljaujhelyi Rákóczi-táborban (kép: MNYKNT)

Hozzá tartozik a személyes olvasói-kutatói és pedagógiai attitűdhöz az a recenzensi állásfoglalásom is, miszerint a szerző megértő, ebből adódóan segítő tisztelettel van a könyve iránt érdeklődők nyelvészeti nézőpontja iránt. Arról van szó, hogy korunkban olyan nyelvpolitikai aspektusok vannak érvényben, amelyek két szélső pont: a szigorú megítélés és a mindent (úgy, ahogy van) elfogadó alapállás között hullámoznak több-kevesebb sikerrel (más formában már többször kifejtette ezzel kapcsolatos álláspontját az ezredforduló magyar nyelvi kultúrájának elemzésétől a nyelvstratégián át a konkrét nyelvi elemzésekig, pl. Balázs 1996, 1998, 1999, 2001, 2005, 2024). Mi lehet e mögött a nyelvhasználói, nyelvhasználat-formálói attitűd mögött? Nem elvetendő az a nézet, amely nyomán az integráció (az egységesülés, a beilleszkedés, a beolvasztás, a hozzácsatolás) és a divergencia (a széttartás, a különbözőség, a szétágazóság) filozófiája érhető tetten. Bessenyei és Kazinczy korától ragadható meg az irodalmi nyelv, vagyis az egész nemzeti írásbeliségnek, a tudományos,

publicisztikai irodalomnak a kiművelt, igényes, egységes helyesírással szabályozott nyelvének a megteremtésére való lelkes és hasznos törekvés. Napjainkban viszont, ha megragadható, ha egyértelmű határköhöz akarjuk illeszteni a nyelvpolitikai jelentőséget, akkor a posztmodern, illetőleg az 1989-es köztes-európai társadalmi-politikai változásokat hozhatjuk szóba. Ekkor már a nyelvpolitika, a nyelvi tervezés vonatkozásában a magyarországi nyelvéllapot és a háborúk után formálódott, határon túli magyar nyelvű és magyar nyelvi közösségek nyelvi önazonosságának a határozott kikristályosodási folyamatait említhetjük.

A *Nyelvi miérték és hogyanok* kötetben 37 tanulmányt találunk a Viselkedés és nyelvhasználat, valamint a Nyelv, nyelvten, szókészlet, művészet, továbbá a Magyar nyelv, anyanyelv című nagylélegzetű részekben. Korunkban, amikor annyi-annyi feszültség szorongatja az embert a mindennapok csapdahelyzetein túl is, akkor meggyőzően tanulságos olvasmányunk lehet a *Nyelvi miérték és hogyanok* kötet első részét nyitó tanulmány az emberi viselkedéskomplexumról, különös tekintettel a kommunikációra. Nem véletlenül állítja Balázs Géza: „Az emberi viselkedéskomplexumban a külső tényezők hatására számos olyan változás indult el, amely módosíthatja vagy meg is változtathatja az embert és általa a kulturális evolúció menetét” (13). Ez idő tájt sok zavarba ejtő véleményt hallhatunk, olvashatunk a közmondások, szólások és szóláshasonlatok, vagyis a proverbiumok eme sajátos csoportjairól. Nyelvünk ékköveiről van szó, amelyek szükségtelen és veszélyesen elharapózó torzításai/torzulásai nyelvi kultúránk szöszösödését is erősíthetik. Ezt elkerülendő is nevezhetjük különösen értékesnek Balázs Géza itteni 55 példából álló gyűjteményét, amelynek darabjai kollokációkban, szólásokban élő, húsz testrészünkhez kapcsolódó, nyelvileg is megformált tüneti megfigyelések vagy hiedelmek alapján formálódtak nemzedékeken átívelve (15). Ha azt mondjuk, hogy „a költészet az emberiség anyanyelve”, akkor ezzel az univerzális tétellel egy lépéssel közelebb jutottunk a nyolc évszázados magyar lírához, amely a mi költészetünkben mindig, minden időben az élen állt, mert helyzetleíró, mozgósító, lélekerősítő, közösségformáló is volt. Balázs Géza részletesebben is fejtegeti az 57–63. oldalakon ezt a problémát, méghozzá poétikai, stilisztikai és retorikai aspektusból mindenekelőtt. Különös érzékenységgel és képszerűséggel élve fogalmazta meg vallomását a magyar nyelvről Juhász Ferenc: „A magyar nyelv, mint minden élő nyelv, nemcsak állandóság, de folyamat is. Folyamatosan cselekvő állapot. Folyamatosan Virágzó Akarat”. Ez a folyamatos és lendületes változás elsőként is a szókincsben érhető tetten, erre világított rá Balázs Géza a *Nyelvi miérték és hogyanok* kötete második részének a nyitó tanulmányában (80), amikor is az informatikai forradalom szókincsformáló hatásáról mutat be figyelemre méltó jelenségeket, szóalakokat. És milyen különös is az élet, tele titkokkal, váratlan világjelenségekkel, gondoljunk csak a koronavírus-járvánnyal összefüggő eseményekre, helyzetekre, így a virtuális tanórák újdonságaira, nemegyszer keserveire is. Erről a világjelenségről is volt adatolt mondanivalója Balázs Gézának, amikor a koronavírus-folklorról értekezett (90).

A *Nyelvi miérték és hogyanok* kötet harmadik részében a világ nyelvi képének sajátosságairól figyelemre méltó források felhasználásával, hasznos példák segítsé-

gével rögzíti Balázs Géza: „A nyelvnek kiemelkedő szerepe van az emberré válásban, az anyanyelvnek kitüntető szerepe van a személyiségünk, gondolkodásunk alakulásában” (136). Azért is lényeges ez a citátum, mert ismét rámutat szerzőnk arra az általa többször, több tanulmányában is kiemelt értékre, miszerint az általában a szülőktől spontán, ösztönösen elsajátított anyanyelv továbbfejlesztésének nem lehetnek nyelvi-jogi akadályai. Ha vannak, akkor a nyelv- és oktatáspolitikának kiemelt, különleges eszközökkel kell fellépnie. Az anyanyelvünkről, az annak használatáról szerzett legkülönbébb tudásunk árnyalásához kíváltképp tanulságos írásai Balázs Gézának a hungaropesszimizmusról (146) és a hungarooptimizmusról (150) szólók, érdemes újabb tényekkel tovább adatolni ezeket az életből vett elemzéseket.

A 130 tételből álló Felhasznált irodalom című fejezet (163–71) áttekintése, sőt figyelmes tanulmányozása is értékes szellemi kirándulás. Kétségtelen, hogy a Név-, tárgy- és szómutató (172–8) nemcsak egy-egy forrás és/vagy probléma visszakeresését segíti, hanem újabb kútforrás irányába is bátorítja az olvasókat. A *Nyelvi miértek és hogyanok* 179. oldalán a Balázs Géza sorozatszerkesztésében megjelent IKU-TÁR eddigi 26 kötetéről szerezhetünk elsődleges és lényeges könyvészeti ismereteket – érdemes ezt a gyűjteményt is tanulmányoznunk.

A fentiekben azt akartam az élő magyar nyelv idei nyári tanulságos fejlődésrajzához hozzátenni, hogy mennyire nem volt, mert nem is lehetett eseménytelen, tanulságok nélküli ez a Pölcz Ádám és Terdikné Takács Szilvia lelkiismeretes programfelelősök körültekintő szervezésében megálmodott, majd velünk, a Sátoraljaúj helyben táborozókkal és Széphalomba is elzarándokolókkal együtt kiteljesített 14. Élő magyaróra tábor. Köszönjük az édes anyanyelvünkről ilyenképp történt gondoskodást.

Szakirodalom

- Balázs Géza 1996. Egy lehetséges magyar nyelvstratégia körvonalai. *Magyar Nyelvőr* 250–63.
- Balázs Géza 1998. *Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón*. A–Z. Budapest. (Második kiadás: 1999.)
- Balázs Géza 1999. A magyar nyelv művelés állapota. Tudománypolitikai áttekintés, javaslatok. (Tanulmány az MTA Magyar Nyelvi Bizottság felkérésére.) *Magyar Nyelvőr* 9–27.
- Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- Balázs Géza 2005. „A magyar nyelv élé mozditásáról...” *Vitairat a nyelv művelésért*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Balázs Géza 2024. *Nyelvi miértek és hogyanok*. MNYKNT–IKU. Budapest. (IKU-Tár 24–25.)

H. Tóth István

kandidátus, ny. egyetemi docens
Prága, Budapest, Kecskemét
E-mail: moszkva228@gmail.com